

Αν μας νοιάζει η ελευθερία του λόγου, τότε οφείλουμε να απαγορεύσουμε την μισαλλοδοξία

ΒΗΜΑ, 28/05/2013

Σε πρόσφατο άρθρο του στο ΒΗΜΑ (19/05/2013), ο Σταύρος Τσακυράκης αναρωτιέται 'Σε ποια βάση άραγε μπορεί μια φιλελεύθερη κοινωνία να απαγορεύσει τον μισαλλόδοξο λόγο χωρίς να αντιφάσκει με τη θεμελιώδη σημασία που αποδίδει στην ελευθερία της έκφρασης;' Η απάντησή του είναι ότι μια τέτοια απαγόρευση δικαιολογείται όταν, και μόνο όταν, 'στοιχειοθετείται άμεσος και επικείμενος κίνδυνος επέλευσης κάποιου κακού'. Θέλω να δείξω ότι αν ξεκινήσουμε από μια δέσμευση στην προστασία της ελευθερίας του λόγου (η οποία δεν είναι, παρεμπιπτόντως, αποκλειστικό προνόμιο των φιλελευθέρων) τότε οφείλουμε να περιορίσουμε τον μισαλλόδοξο λόγο με όλα τα θεμιτά μέσα στη διάθεσή μας, συμπεριλαμβανομένης της νομικής του απαγόρευσης.

Κάποιοι φιλελεύθεροι, όπως ο κος Τσακυράκης, θεωρούν ότι η βάση για νομική απαγόρευση μισαλλόδοξου λόγου στοιχειοθετείται αν και μόνο αν υπάρχει 'άμεση υποκίνηση σε παράνομες πράξεις ή κατά πρόσωπο λεκτικές επιθέσεις κατά συγκεκριμένων προσώπων'. Ακόμα κι αν παραμερίσουμε την ασάφεια του όρου 'άμεση υποκίνηση' (υποκινώ άμεσα αν έχω ταβέρνα και πω 'δεν δέχομαι μη-λευκούς στη ταβέρνα μου';), αυτή η αρχή δεν είναι ούτε επαρκής ούτε αναγκαία για τον νομικό περιορισμό του λόγου. Δεν είναι επαρκής γιατί η άμεση υποκίνηση σε πράξεις που κρίνονται παράνομες από τα ελληνικά δικαστήρια (όπως η απομάκρυνση ή καταστροφή θρησκευτικών συμβόλων, η καθύβριση θρησκευμάτων, κλπ.) δεν έπρεπε να

είναι παράνομη. Ο κος Τσακυράκης, ως καλός φιλελεύθερος, έχει επιχειρηματολογήσει εκτενώς ενάντια στον περιορισμό του λόγου σε αυτές τις περιπτώσεις (βλ., για παράδειγμα, *Θρησκεία κατά Τέχνης*, Πόλις 2005). Κατά συνέπεια η αρχή της άμεσης υποκίνησης περιορίζει μορφές λόγου που ο ίδιος ο κος Τσακυράκης (δικαιολογημένα) δεν θέλει να περιοριστούν. Η αρχή της άμεσης υποκίνησης σε παραβίαση νόμου, ή σε κατά πρόσωπο επίθεση, δεν είναι αναγκαία για τον νομικό περιορισμό του λόγου επειδή ο λόγος μπορεί, και οφείλει, να περιορίζεται όταν προσβάλλει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, η οποία προστατεύεται από το Ελληνικό σύνταγμα, και αποτελεί θεμέλιο κάθε εύλογης ηθικής και πολιτικής θεωρίας.

Στην προσπάθειά του να ανασκευάσει το επιχείρημα υπέρ της απαγόρευσης του μισαλλόδοξου λόγου, ο κος Τσακυράκης επιστρατεύει ένα επιχείρημα τύπου 'ολισθηρού κατήφορου' [slippery slope]. Γράφει: '[α]ν περιορίζουμε την έκφραση βάσει των πραγματικών ή εικαζόμενων επιπτώσεων που έχει το περιεχόμενο του μηνύματος σε κάποιους ανθρώπους, τότε προσυπογράφουμε την πιο άγρια λογοκρισία. Κάθε ιδέα, ακόμη και η πλέον «ευγενής», μπορεί να προκαλέσει πόνο, φοβία ή διάφορα άλλα ανεπιθύμητα συναισθήματα σε κάποιον άνθρωπο.' Ποιος μίλησε για συναισθήματα; Η ανθρώπινη αξιοπρέπεια, και η περιορισμένη μορφή ισότητας που συνεπάγεται η προστασία της, δεν εξαρτάται από το τι νιώθει κάποιος. Ο κος Τσακυράκης εδώ μπερδεύει την προσβολή tout court [offence] με την προσβολή της αξιοπρέπειας. Κανείς δεν έχει δικαίωμα να μην προσβληθεί γενικά, ή να μην προσβληθούν οι πεποιθήσεις του. Και καμία εύλογη πολιτική ή ηθική θεωρία δεν αποστερεί από τους ανθρώπους το δικαίωμα να προσβάλλουν τις πεποιθήσεις των άλλων, θρησκευτικές, ηθικές ή πολιτικές. Η ανθρώπινη αξιοπρέπεια, και η προσβολή αυτής, δεν έχει τίποτα να κάνει με τις πεποιθήσεις μας, ή με το πώς νιώθουμε.

Το ισχυρότερο επιχείρημα υπέρ της απαγόρευσης του μισαλλόδοξου λόγου, ωστόσο, δεν είναι αυτό που προτείνει ότι

η ανθρώπινη αξιοπρέπεια έρχεται σε σύγκρουση με την ελευθερία του λόγου. Το πιο ισχυρό επιχείρημα προτείνει ότι η ίδια η ελευθερία του λόγου προϋποθέτει την απαγόρευση του μισαλλόδοξου λόγου. Το επιχείρημα αυτό πάει ως εξής: αν ο μισαλλόδοξος λόγος φιμώνει συστηματικά τις πιο ευάλωτες μειονότητες, και αν η συστηματική φίμωση συνιστά περιορισμό της ελευθερίας του λόγου, τότε προκύπτει ότι ο μισαλλόδοξος λόγος περιορίζει την ελευθερία του λόγου. Έτσι, στο βαθμό που ενδιαφερόμαστε για την ελευθερία του λόγου, οφείλουμε να απαγορεύσουμε (και να περιορίσουμε με όλα τα θεμιτά μέσα στη διάθεσή μας) τον μισαλλόδοξο λόγο. Πώς δουλεύει αυτή η συστηματική φίμωση; Ο μισαλλόδοξος λόγος διαθέτει διάφορους μηχανισμούς: ένας από αυτούς αποσκοπεί να μπλοκάρει τα επικοινωνιακά ενεργήματα ευάλωτων κοινωνικών ομάδων υποβαθμίζοντας συστηματικά την υποκειμενικότητά τους. Σε ένα ρατσιστικό περιβάλλον, οι κραυγές απελπισίας που προσπαθούν να μεταβιβάσουν οι ομάδες αυτές είτε χάνουν το νόημά τους (το 'μετανάστης' γίνεται συνώνυμο με το 'εγκληματίας', το 'ισότητα' συνώνυμο με το 'χριστιανός ορθόδοξος', κλπ.), είτε υποβαθμίζονται λόγω της προέλευσής τους.

Αν το επιχείρημα της συστηματικής φίμωσης είναι ορθό, τότε έχουμε χώρο, μέσα στο εννοιολογικό πλαίσιο της ελευθερίας του λόγου, να υποστηρίξουμε την απαγόρευση του μισαλλόδοξου λόγου, και να την περιορίσουμε με όλα τα θεμιτά μέσα (το νομικό κομμάτι μπορεί να υποστηριχθεί μέσω της ιδέας της ομαδικής δυσφήμισης, για παράδειγμα). Ποια μέσα είναι 'θεμιτά'; Η απάντηση εξαρτάται από την περίπτωση. Αν ένα κοπάδι καρχαρίες κυνηγάει ένα παιδί μέσα στη θάλασσα, και ο ναυαγοσώστης δεν είναι σε θέση, ή δεν θέλει, να κάνει το καθήκον του και να απομακρύνει τους καρχαρίες, τότε αυτό το καθήκον πέφτει πάνω στους λουόμενους που βρίσκονται κοντά. Αυτοί πλέον δικαιούνται—είναι μάλιστα υποχρεωμένοι—να χρησιμοποιήσουν κάθε διαθέσιμο μέσο για να απομακρύνουν τους καρχαρίες. Με την ίδια λογική, αν το ελληνικό κράτος δεν θέλει, ή δεν μπορεί, να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις του

απέναντι στα πιο ευάλωτα μέλη της κοινωνίας, τότε οι πολίτες επιφορτίζονται αυτόματα με την υποχρέωση να φέρουν σε πέρας αυτές τις υποχρεώσεις. Η μισαλλοδοξία τρέφεται από την απάθεια των πολιτών, καθώς και από την απατηλή (φιλελεύθερη;) πεποίθηση ότι μπορεί να καταπολεμηθεί αποκλειστικά με τον αντίλογο.